Markku Helin

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lakivaliokunta on hallituksen esitykseen (**HE 211/2018 vp**) liittyen pyytänyt lausuntoani siitä, tulisiko alle 18-vuotiaana solmitun avioliiton olla mitätön, jos hallituksen esitys erivapausmahdollisuuden poistamisesta hyväksytään, ja mitä vaikutuksia tällä olisi. Sen vuoksi saan kunnioittavasti esittää seuraavan.

Avioliittolain suhtautuminen avioliiton esteisiin

Kun amerikkalaisissa elokuvissa kuvataan avioliittoon vihkimistä, vihkijä kääntyy ennen vihkitoimitusta yleisön puoleen ja lausuu: ”Joka tietää esteen tälle avioliitolle, ilmoittakoon sen nyt tai vaietkoon iäksi”. Suomen avioliittolainsäädäntö perustuu samaan lähtökohtaan. Kun vihkiminen on tapahtunut, avioesteet menettävät kokonaan tai osittain merkityksensä, sillä lainsäädännön tärkein tehtävä on tämän jälkeen suojata uutta avioliittoa ja perhe-elämää.

Avioliitto on nykyisin mitätön vain, jos vihkitoimituksessa on tapahtunut perusluonteinen virhe tai jos vihkijällä ei ollut vihkimisoikeutta (AL 19 §). Näissä tilanteissa vihkimistä ei oikeastaan ole lainkaan tapahtunut. Sitä vastoin yhdenkään avioliiton esteen sivuuttamisesta ei avioliittolain mukaan aiheudu avioliiton mitättömyyttä Edes lähisukulaisten kesken tai toisen avioliiton voimassa ollessa solmittu avioliitto ei avioliittolain mukaan ole mitätön, mutta se voidaan syyttäjän aloitteesta purkaa avioerolla. Mitättömyysseuraamuksen kytkeminen siihen, että puoliso oli vihittäessä alle 18-vuotias, sopisi sen vuoksi huonosti

avioliittolain järjestelmään. Se olisi myös suhteeton seuraamus, sillä iän riittämättömyys on puute, jonka ajan kuluminen nopeasti korjaa.

Mitä avioliiton mitättömyys tarkoittaa?

Avioliiton mitättömyys tarkoittaa sitä, että kaikki avioliiton vaikutukset lakkaavat taannehtivasti, kun mitättömyys on todettu. Siten avioliitossa syntyneet lapset muuttuvat avioliiton ulkopuolella syntyneiksi ja aviomies lakkaa olemasta lasten isä ja huoltaja, kunnes isyys ja huoltajuus ehkä myöhemmin erikseen vahvistetaan. Suhteen osapuolilla ei liioin ole toisiaan kohtaan aviopuolisoille kuuluvia oikeuksia eikä velvollisuuksia. Edes päätöstä siitä, kumpi osapuoli saa eron sattuessa jäädä siirtymäajaksi asumaan perheen yhteiseen kotiin (AL 24 §), ei voida antaa, koska suhteen osapuolet eivät ole koskaan olleet puolisoita. Avioliiton mitättömyyteen voidaan vedota milloin vain ja kenen toimesta hyvänsä. Vielä vuosikymmenten kuluttua toisen puolison jo kuoltua lesken perintöoikeus voitaisiin saada esimerkiksi kilpailevan perillisen toimesta lakkaamaan, jos puolison henkilötiedoista löytyy virhe, joka osoittaa, että tämä oli tosiasiassa alaikäinen vihkimishetkellä. Damokleen miekka siis riippuisi koko ajan perheiden yllä.

Avioliiton mitättömäksi katsomisen seuraukset olisivat siten ainakin toisen osapuolen kannalta tavallisesti kohtuuttomat. Kohtuuttomuus lisääntyy, mitä pitempään puolisoiden yhteiselämä on kestänyt ennen mitättömyyskysymyksen esilletuloa. Mitättömyysväitettä voitaisiin myös käyttää epälojaalisti keinona, jolla puoliso pyrkii vapautumaan avioliitosta johtuvista velvollisuuksistaan. Myös se, joka on itse aiheuttanut henkilötietojensa virheellisyyden, voisi vedota mitättömyyteen esimerkiksi vapautuakseen tasingonmaksu- tai elatusvelvollisuudesta.

Edellä sanotun perusteella katson, että alle 18-vuotiaana solmittua avioliitoa ei tulisi säätää mitättömäksi.

Mihin hallituksen esitys otaksuttavasti johtaa?

Jos perhelainsäädäntöämme käännetään suvaitsemattomampaan suuntaan hyväksymällä erivapausmenettelyn poistaminen, syntyy epäilemättä paineita menettelytapojen löytämiseksi tilanteissa, joissa nuori nainen on raskaana ja kuuluu kulttuuripiiriin, jossa lapsen synnyttäminen avioliiton ulkopuolella on häpeällistä ja leimaavaa. Kukapa haluaisi lapselleen ja itselleen sellaista leimaa?

Paine tulee otaksuttavasti purkautumaan pääosin niin, että osapuolet tyytyvät uskonnolliseen seremoniaan, siis uskonnolliseen avioliittoon, joka on pätevä asianomaisessa kulttuuripiirissä ja osapuolten tai heidän vanhempiensa alkuperävaltiossa, mutta ei ole sitä Suomessa. Osa ehkä hakeutuu avioitumaan ulkomaille. En sitä vastoin pidä uskottavana, että vihkijät, joilla on suomalainen vihkimisoikeus, alkaisivat lakia tahallaan rikkoen vihkiä alaikäisiä. Nykyisinkin on mahdollista kiertää erivapausmenettely siten, että vihkijä vihkii alaikäisen, joka ei ole edes hakenut erivapautta. En ole kuullut, että tällaista olisi tapahtunut.

Jos hallituksen esitys hyväksytään, alaikäisavioliittoja tulee syntymään hyvin vähän ja useimmiten sen seurauksena, että puolison henkilötiedot ovat olleet iän osalta virheelliset. En näe syytä, miksi yhteiskunnan tulisi tähän reagoida vastoin osapuolten tahtoa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan valtioiden tulee kunnioittaa ihmisten perhe-elämää. Siihen kajoaminen vihkimisessä tapahtuneen pienen ja nopeasti korjautuvan virheen vuoksi olisi vähintäänkin arveluttavaa, kun otetaan huomioon ne perusteet, joiden nojalla perhe-elämään on lupa puuttua mainitun 8 artiklan 2 kohdan mukaan.

Mahdollisuus saada avioero ilman harkinta-aikaa

Jos kuitenkin katsotaan, että tilanteeseen, jossa alaikäinen on solminut avioliiton, tulisi voida jollakin tavoin reagoida vihkimisen jälkeen, olisi johdonmukaista turvautua samaan tekniikkaan, jota on käytetty, kun avioesteenä on lähisukulaisuus tai puolison voimassa oleva aikaisempi avioliitto. Näissä tapauksissa puolisoilla on oikeus saada avioero ilman harkinta-aikaa.

Se, että joku on solminut avioliiton hiukan liian nuorena, ei vakavuudeltaan läheskään rinnastu esimerkiksi siihen, että avioliitossa jo oleva on mennyt uuteen avioliittoon. Kun puoliso avioliiton aikana on täyttänyt säädetyn iän ja virhe on näin korjautunut, puolisoita tulisi suojata hätäisiltä avioeroilta samalla tavoin kuin muitakin, toisin sanoen edellyttämällä harkinta-ajan noudattamista. Mahdollisuus saada avioero ilman harkinta-aikaa tulisi siten mielestäni rajoittaa tilanteisiin, joissa puoliso on alle 18-vuotias avioerohakemuksen vireillepanon ajankohtana.

Ajatuksen toteuttaminen johtaisi siihen, että avioliitto, johon puoliso on mennyt alle 18-vuotiaana, olisi ikään kuin koeajalla. Liitto voitaisiin koeaikana purkaa tavanomaista helpommin, mutta sen jälkeen noudatettaisiin yleisiä säännöksiä. Tällaisella ratkaisulla saattaisi olla etuja ajatellen keskustelua pakkoavioliitoista, joka aina silloin tällöin nousee esille julkisuudessa. Kysymys, milloin nuoreen on kohdistettu tämän tahdon lamauttavaa pakkoa ja milloin on kyse vain siitä, että nuori kasvatuksensa ja kulttuuritaustansa vaikutuksesta ottaa huomioon vanhempiensa tai sukulaistensa mielipiteet, on sekä käsitteellisesti että näytöllisesti erittäin hankala. Asian merkitys vähenisi, jos alaikäisenä solmittu ja vasta vähän aikaa kestänyt avioliitto voitaisiin aina nopeasti purkaa, jos Suomi on toimivaltainen avioeroasiassa.

Lakiteknisesti ajatus on käsitykseni mukaan toteutettavissa muuttamalla avioliittolain 27 §:n 1 ja 2 momenttia seuraavaan tapaan (muutokset nykyiseen lakiin on alleviivattu):

27 §

Puolisot on tuomittava avioeroon ilman harkinta-aikaa:

1) jos puolisot ovat toisilleen sukua suoraan takenevassa polvessa ja sisaruksia taikka puolisisaruksia;

2) jos avioliitto on solmittu jommankumman puolison aikaisemman avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen ollessa voimassa, eikä aikaisempi avioliitto tai rekisteröity parisuhde ole vielä purkautunut; tai
3) jos puolisoiden avioliitto on solmittu puolison ollessa alle kahdeksantoistavuotias ja avioeroa koskeva asia pannaan vireille ennen kuin puoliso on täyttänyt kahdeksantoista vuotta.

Virallisen syyttäjän on ajettava kannetta puolisoiden tuomitsemisesta avioeroon 1 momentin 1 tai 2 kohdan nojalla.

Helsingissä 29 päivänä tammikuuta 2019

Markku Helin

professori (emeritus)